

XX A. PABAIGOS LIETUVOS ŠIUOLAIKINĖS DAILĖS GREITKELIAI

Lolita Jablonskienė

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA

Maironio g. 6

LT-01124 Vilnius

lolita@ndg.lt

Straipsnyje analizuojami tarptautiniai XX a. 10-ojo dešimtmečio Lietuvos dailės ryšiai. Pristatoma 1993–1999 m. veikusio šiuolaikinio meno fondo – Soroso šiuolaikinio meno centro – veikla, skatinant šiuolaikinio meno produkciją ir jos sklaidą Lietuvoje bei užsienyje. Apžvelgiamos ir tipologizuojamos tuo laikotarpiu Vilniaus Šiuolaikinio meno centre ir Kauno Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejuje surengtos užsienio dailės parodos bei jų recepcija dailės kritikoje.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: šiuolaikinis menas, paroda, dailės vadyba, Soroso šiuolaikinio meno centras, Šiuolaikinio meno centras, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejus.

IŠ VIDAUS Į IŠORĘ

XX a. 10-ąjį dešimtmetį Lietuvos dailė įsiliejo į kelis naujus geokultūrinius kontekstus. Vienas jų – Rytų Europa. Šią integraciją efektyviai besiplėsdama veikė George'o Soroso įsteigtą Atviros visuomenės fondų ir šiuolaikinio meno centrų sistema, kuri finansinėmis ir organizacinėmis priemonėmis konsolidavo regioną. Tai, be abejo, buvo ne atsitiktinumas ar subjektyvaus veiksnio įtaka, o naujų ekonominės ir politinės pasaulio raidos tendencijų atspindys. Tuo metu Vakarų Europa į besikeičiančią rytinę žemyno dalį ir jo šiuolaikinę kultūrą bei meną žvelgė smalsiai ir kartu kiek nostalgiskai, o susidomėjimas naujai atsivėrusios erdvės menine kūryba, daile buvo didžiulis – tarptautinės meno

bienalės ir svarbūs pasaulio muziejai noriai ekspozavę šio regiono dailininkų kūrinius. 10-ojo dešimtmečio naujo žvilgsnio į Europos meną būdingas pavyzdys – žymaus lenkų dailės istoriko ir parodų kuratoriaus Ryszardo Stanisławskiego 1994 m. Bonos Dailės ir parodų salėje surengta paroda *Europa, Europa*¹, kurioje dvi žemyno dalis „skyrė tik kablelis“.

¹ *Europa, Europa: Das Jahrhundert der Avantgarde in Mittel- und Osteuropa / The Century of the Avantgarde in Central and Eastern Europe*: Katalog, Herausgeber Ryszard Stanisławski und Christoph Brockhaus, Bonn: Bonn, Kunst- u. Ausstellungshalle der BRD, 1994. Parodoje eksponuoti Mikalojaus Konstantino Čiurlionio ir fotografų Vytauto Balčyčio, Alfonso Budvyčio bei Gintauto Trimako darbai.

Ši ekspozicija siekė Rytų Europos dailę (nuo XX a. pradžios iki šių dienų) įtraukti į Vakarų moderniosios dailės diskursą. Viena didžiausių ir įtakingiausių šiuolaikinio Rytų Europos meno parodų 1998 m. vyko Stokholmo Moderniajame muziejuje (kuratoriai Bojana Pejić, Davidas Elliottas ir Iris Müller-Westermann), o vėliau buvo perkelta į Ludwigo muziejų Budapešte (2000) ir muziejų „Hamburger Bahnhof“ Berlyne (2000–2001)². Rytų Europos dailės institucijos taip pat bendradarbiavo rengdamos įvairius projektus savo šalyse, nors jų, kaip ir šių šalių menininkų, žvilgsniai dažniau krypo į Vakarus.

1993 m. Lietuvoje buvo įkurtas Soroso šiuolaikinio meno centras (toliau – SŠMC), kuris veikė Vilniuje iki 1999 metų³. Jis priklausė SŠMC tinklui, kurį sudarė biurai Budapešte (įkurtas anksčiausiai⁴), Almatoje, Belgrade, Bratislavoje, Bukarešte, Kišiniove, Kijeve, Liublanoje, Maskvoje, Odesoje, Prahoje, Sankt Peterburge, Sarajeve, Skopjėje, Sofijoje, Rygoje, Taline, Varšuvoje, Vilniuje ir Zagrebe. Šios šiuolaikinio meno institucijos funkcionavo pagal bendrą veiklos modelį remdamosi Budapešto SŠMC veiklos patirtimi ir vizija, tačiau vėliau,

dešimtmečio antrojoje pusėje, ėmė taikytis prie įvairių šalių ar miestų dailės gyvenimo ypatumų, dailės scenos poreikių ir galimybių. Juk vienur institucijų infrastruktūra buvo susiklosčiusi dar iki 10-ojo dešimtmečio ir dailės gyvenimas vyko intensyviau (Liublanoje, Varšuvoje), kitur tai tik kūrėsi (Baltijos šalyse). SŠMC identitetas ir veiklos kryptys buvo apibrėžiami taip:

SŠMC atlieka kiekvienos šalies Soroso fondo kultūros centro vaidmenį. Tai vaizduojamųjų, taikomųjų ir scenos menų⁵ rėmimo ir propagavimo centras, vietos meno bendruomenei teikiantis ir tarptautinę informaciją. SŠMC lankytojai – tai užsienio ir vietos meno administratoriai, muziejininkai, galerininkai, žurnalistai, studentai, mokslininkai ir menininkai. Čia jie gauna išsamią naujausią informaciją, sukaupią skaitmeninėje duomenų bazėje, skaidrių archyve, individualiose dailininkų bylose, kataloguose, audiovizualinėje bibliotekoje, tarptautinių stipendijų programų ir vykstančių parodų bei kitų renginių sąrašuose.⁶

Visi centrai skyrė paramą dailininkams ir dailės institucijoms, dokumentavo žymiausių menininkų kūrybą (ne tik 10-ajame dešimtmetyje, bet ir anksčiau novatoriškas tendencijas plėtojusių kūrėjų veiklą), rengė kasmetes šiuolaikinio meno parodas, konsultavo savo šalies ir užsienio dailės specialistus, siekė padėti vietos dailininkams įsijungti į tarptautinius bendradarbiavimo tinklus, propagavo jų kūrybą užsienyje, skatino dalyvavimą tarptautiniuose projektuose. SŠMC nebuvo susiję su konkrečia parodų erdve, jie veikė kaip agentūros – ir organizuodami parodas, ir kaupdami bei skleisdami informaciją, panašiai kaip Šiaurės šalyse įsteigtos

² *After the Wall. Art and Culture in Post-Communist Europe: Catalogue*, ed. David Elliott and Bojana Pejić, Stockholm: Moderna Museet, 1999. Parodoje buvo eksponuoti Lietuvos dailininkų – Akademinių pasiruošimo grupės, Violetos Bubelytės, Deimanto Narkevičiaus, Audriaus Novicko, Eglės Rakauskaitės – kūriniai.

³ Nuo 2000 m. šis centras tapo Lietuvos dailės muziejaus skyriumi ir šioje nacionalinėje kultūros įstaigoje tęsė anksčiau pradėtą veiklą: informacijos apie XX–XXI a. Lietuvos dailę kaupimą ir sklaidą, dailės parodų, konferencijų, kūrybinių dirbtuvių organizavimą Lietuvoje ir užsienyje, taip pat padėjo Lietuvos dailės muziejui rengti ir įgyvendinti Nacionalinės dailės galerijos koncepciją. Nuo 2009 m. tai Nacionalinės dailės galerijos informacijos centras.

⁴ 1985 m. Soroso fondas įkūrė Dokumentacijos centrą dailės galerijoje „Mücsarnok“ Budapešte, 1991 m. jis buvo pavadintas Soroso šiuolaikinio meno centru.

⁵ Atviros Lietuvos fonde veikė atskira Atlikėjų menų programa, kuri rėmė ir propagavo scenos meno projektus.

⁶ *Soros Foundations / Soros Centers for Contemporary Arts Network: Procedures Manual*, 1993, p. 8, Nacionalinės dailės galerijos Informacijos centro archyvas.

valstybės finansuojamos meno rėmimo ir propagavimo institucijos (Suomijos meno mainų fondas FRAME, Šiuolaikinio meno biuras Norvegijoje ir Danijos šiuolaikinio meno fondas), 10-ajame dešimtmetyje reikšmingai prisidėjusios prie Skandinavijos menininkų populiarinimo tarptautinėje arenoje. SŠMC vadovais (direktoriais, tarybų pirmininkais) ir darbuotojais buvo pakviesti dirbti tų šalių šiuolaikinio meno kuratoriai – daugelyje vietų šios naujos profesijos žmonių nebuvo daug, tad SŠMC tapo dailės vadybos, įvairių projektų kuravimo ir šiuolaikinio meno (vietos ir tarptautinio) ekspertizės kumuliacijos taškais. Be abejo, panašias funkcijas vykdė ir jau anksčiau įsteigtos dailės institucijos, ir naujai besikuriančios – daugiausia valstybiniai moderniojo ir šiuolaikinio meno muziejai bei parodų centrai (kai kur ir privačios dailės galerijos). Persitvarkant Rytų Europos šalių dailės laukams, daugelis institucijų išgyveno identiteto pokyčių metą ir susidūrė su finansiniais bei organizaciniais sunkumais. Sklandžiai finansuojami ir tiksliai apibrėžtą programą turintys SŠMC tuo metu vykdė įvairią mišrią veiklą, kurios atskiras dalis vėliau pamažu perėmė kitos vietos institucijos: dailės projektų finansavimą – kultūros ministerijos, informacijos apie šiuolaikinių dailininkų kūrybą kaupimą – dailės galerijos, į šiuolaikinio meno projektų kuravimą ir vadybą įsitraukė vis daugiau meno centrų ir muziejų, įvairių kitų vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų. Tačiau 10-ajame dešimtmetyje daugelyje Rytų Europos šalių SŠMC buvo ne tik naujosios dailės ir jos tarptautinio diskurso advokatai, bet ir šiuolaikinės dailės projektus organizavę profesionalai bei ją kūrusių menininkų bendruomenių telkėjai ir rėmėjai. Baltijos šalyse šie centrai tapo vienais iš atsinaujinančio dailės lauko lyderių. Tarp anksčiau įkurtų valstybinių dailės institucijų vienintelis Vilniaus Šiuolaikinio meno centras (toliau – ŠMC) radikaliai pasuko naujosios dailės propagavimo ir plataus tarptautinio bendradarbiavimo kryptimi. Latvijoje SŠMC veiklą reikšmingai papildė 1996 m. įkurta nepriklausoma elektroninių

medijų laboratorija „E-Lab“ (vėliau – RIXC), Estijoje šiuolaikinės dailės projektus į mišrias programas įtraukė Talino parodų salė ir Estijos dailės muziejaus parodų padalinys Rotermano druskos sandėlyje Taline.

Per septynerius metus Lietuvos SŠMC parėmė 230 projektų. Visų pirma parama buvo skiriama kuruojamoms grupinėms ir personalinėms dailininkų parodoms, Lietuvos dailei užsienyje pristatyti ir dailės katalogų, knygų leidybai. Ši finansinė injekcija buvo reikšminga paskata ir naujosios dailės raidai, ir žymių XX a. antrosios pusės lietuvių dailininkų kūrybos sklaidai pasikeitusioje kultūrinėje aplinkoje. SŠMC nesiekė investuoti tik į jaunų dailininkų ir naujų institucijų veiklą, jie rėmė novatoriškus, perspektyvius projektus ir svariai dailės gyvenime dalyvavusius kūrėjus. Daug dėmesio ir lėšų buvo skirta leidybai: moderniosios ir šiuolaikinės dailės tyrimams, parodų katalogams (išleista per 100 šio centro paremtų spaudinių).

Kasmet rengdamas didelę šiuolaikinio meno parodą (jos vadintos SŠMC metinėmis parodomis), centras skatino parodinio gyvenimo pertvarką, propagavo konceptualų požiūrį į dailės eksponavimą ir dailės reiškinių bei procesų apmąstymą kuruojamose parodose. Iš viso įvyko šešios metinės SŠMC parodos: *Tarp skulptūros ir objekto – lietuviškai*⁷ (1993, ŠMC, kuratorė Raminta Jurėnaitė), *Duona ir druska*⁸ (1994, ŠMC, kuratorė Jurėnaitė), *Dėl grožio*⁹ (1995, ŠMC, kuratoriai Sandra Skurvidaitė ir Raimundas Malašauskas), *Kasdienybės*

⁷ *Tarp skulptūros ir objekto – lietuviškai / Between Sculpture and Object in Lithuanian*: Parodos katalogas, sud. Raminta Jurėnaitė, Vilnius: Soroso šiuolaikinio meno centras, 1993.

⁸ *Duona ir druska / Bread and Salt*: Parodos katalogas, sud. Raminta Jurėnaitė, Vilnius: Soroso šiuolaikinio meno centras, 1994.

⁹ *Dėl grožio / For Beauty*: Parodos katalogas, sud. Raimundas Malašauskas ir Sandra Skurvidaitė, Vilnius: Soroso šiuolaikinio meno centras, 1995.

*kalba*¹⁰ (1995, Vilniaus miesto viešosios erdvės, kuratorius Algis Lankelis), *Daugiakalbiai peizažai*¹¹ (1996, ŠMC, kuratorė Jurėnaitė) ir *Sutemos*¹² (1998, ŠMC, kuratoriai Kęstutis Kuizinas, Deimantas Narkevičius ir Evaldas Stankevičius). Pirmose keturiose dalyvavo tik Lietuvos dailininkai, parodoje *Daugiakalbiai peizažai* – Rytų Europos menininkai, o *Sutemos* eksponuoti autorių iš Lietuvos, Danijos, Didžiosios Britanijos, Olandijos ir Prancūzijos kūrinių. Šios parodos, kurioms organizuoti kasmet SŠMC skyrė nuo 30 iki 40 tūkst. JAV dolerių¹³, visų pirma pristatė žiūrovams naujus kūrinius (kai kuriuos ir prodiusavo), naujas dailės tendencijas (skulptūrinius objektus ir instaliacijas, viešajai miesto erdvei skirtus kūrinius, naujų medijų meną ir kt.). Tai buvo vieni pirmųjų Lietuvoje kompleksiskai parengtų dailės projektų, kuriuos gausiai lankė žiūrovai ir plačiai aptarė spauda. Dailės vadybos raidą Lietuvoje nagrinėjusi Elona Lubyte teigė, kad 10-ojo dešimtmečio pradžioje ir viduryje svarbiausi „dailės vadybos sistemos pokyčiai sietini su naujo tipo projektinės organizacijos – ALF [Atviros Lietuvos fondo] padalinio Soroso šiuolaikinio meno centro [...] veikla“¹⁴.

¹⁰ *Kasdienybės kalba / Mundane Language*: Parodos katalogas, sud. Algis Lankelis, Vilnius: Soroso šiuolaikinio meno centras, 1995.

¹¹ *Daugiakalbiai peizažai / Multilingual Landscapes*: Parodos katalogas, sud. Raminta Jurėnaitė, Vilnius: Soroso šiuolaikinio meno centras, 1996.

¹² *Sutemos / Twilight*: Parodos katalogas, sud. Kęstutis Kuizinas, Deimantas Narkevičius, Evaldas Stankevičius, Tracey Warr, Vilnius: Soroso šiuolaikinio meno centras, 1998.

¹³ 1995 m. rengiant dvi parodas, biudžetas buvo padalytas.

¹⁴ Elona Lubyte, *Permainų svoris. Dailės vadyba Lietuvoje 1988–2006*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008, p. 159.

Lietuvos SŠMC 10-ajame dešimtmetyje buvo vertinamas ir palankiai, ir priešišškai¹⁵. Žvelgiant retrospektyviai, akivaizdu, kad pagyros ir kritika apie centro organizuotas metines parodas, jo paramą ir Lietuvos dailės propagavimo užsienyje strategiją atspindėjo bendrą įtampą to meto Lietuvos dailės lauke, kurią sukėlė sovietiniais metais susiklosčiusios vertybių sistemos irimas ir naujos simbolinės hierarchijos formavimasis. Vaizdžiai tariant, ginčytasi ne dėl didesnės ar mažesnės finansinės paramos, bet dėl simbolinio projektų, atskirų dailininkų kūrybos ir institucijų veiklos kapitalo. Dalyvavimas SŠMC (kaip ir ŠMC) organizuojamuose renginiuose, kuriuos ši institucija parėmė, organizavo ar tarpininkavo rengiant, reiškė žingsnį į naują atvirą kontekstą. Ne visi to meto dailės gyvenimo dalyviai buvo pasirengę jį žengti: trūko informacijos (pavyzdžiui, tik 10-ojo dešimtmečio pabaigoje dailės profesionalai ėmė dažniau lankytis didžiosiose tarptautinėse parodose, apie jas pradėta rašyti vietos kultūrinėje spaudoje) ir praktinių įgūdžių. Dailės institucijų pertvarka vyko lėtai ir nepatenkino į skirtingas idėines ir menines platformas suskilusios dailės poreikių. 10-ojo dešimtmečio pradžioje Lietuvos dailės ryšiai buvo sutrūkinėję. Anksčiau Lietuvos dailininkų kūrinių pristatymą užsienyje (per Maskvą) organizavusi Dailininkų sąjunga išgyveno krizę ir šios funkcijos nuosekliai nevykdė. Atsivėrus valstybių sienoms, tapo aišku, kad tarptautinius mainus kitose šalyse dažniau nei kūrybinę sąjungą organizuoja parodas rengiančios galerijos, meno centrai, muziejai. Lietuvos dailės institucijos – ŠMC, muziejai, galerijos – pamažu kūrė savo tarptautinių ryšių tinklą. Kultūros ministerija tuo metu tik formavo kultūros politikos ir Lietuvos kultūros pristatymo užsienyje gaires. Tad SŠMC teko nemaža plataus veiklos baro dalis.

SŠMC direktorė Jurėnaitė diskusijoje apie centro veiklą teigė: „Mano tikslas – ir iki šio centro, ir

¹⁵ Žr. diskusiją apie SŠMC veiklą: „Pelai ir grūdai“, in: *7 meno dienos*, 1997-02-14, p. 7–9.

po jo – yra tas pats: negyventi uždaro gyvenimo, gyventi didesniame pasaulyje, gyventi ir senojoje civilizacijoje, ir dabartinėje. Sutarti ir su tradicija, ir su įvairiomis tautomis, įvairiu kultūriniu kontekstu.¹⁶ Nors SŠMC paramos politika ir kai kurių metinių parodų koncepcijos (*Tarp skulptūros ir objekto – lietuviškai, Duona ir druska, Dėl grožio*) siekė sujungti ankstesnės moderniosios Lietuvos dailės ir naujausios šiuolaikinės dailės vertybes (dėl to centras taip pat buvo kritikuojamas¹⁷), jo veiklos receptijoje dažniausia buvo pabrėžiamas šiuolaikinio meno raidos skatinimas ir tokios kūrybos sklaida užsienyje. Šio internacionalizacijos proceso buvo bijoma, teigiant, kad „mūsų kultūroje reikia pabrėžti vietas, to įtartinio ir neigiamo *genius loci* vertybes, jas universalizuoti“¹⁸.

Dalyvavimo svetur vykstančiose lietuvių dailės ir tarptautinėse parodose simbolinė reikšmė aptariamam metu akivaizdžiai augo. Užsienio dailės institucijos, projektų kuratoriai daugiausia domėjosi naujais šiuolaikinės dailės reiškiniais, kurie buvo lyginami su to meto kitų šalių meno aktualijomis. Orientuodamasis į tai SŠMC rekomendavo dailininkus projektų organizatoriams arba pristatė savo parengtas parodas. Anksčiau, 7-ajame–9-ajame dešimtmėčiuose, uždarame geografiniame ir kultūriniame kontekste susiformavusią lietuvių dailininkų kūrybą integruoti į tuometį Europos kontekstą buvo sunkiau – vietos kultūrinė (ir estetinė) jos vertė neatitiko XX a. antrojoje pusėje Vakaruose įsitvirtinusių vertybių (institucijose ir teorijoje įteisintų vėlyvojo modernizmo ir postmodernizmo kryptių, dailės rūšių, menininkų strategijų). Šiuo

požiūriu 10-ajame dešimtmetyje Lietuvos dailė tarsi suskilo į du telkinius: vertinamą pačioje Lietuvoje ir vertinamą už jos ribų. Tai akivaizdu iš tuo metu Nacionalinėmis kultūros ir meno premijomis apdovanotų ir tarptautinėse bienalėse bei kituose stambiuose tarptautiniuose projektuose dalyvavusių lietuvių dailininkų sąrašų.

SŠMC tarpininkavo – palaikė ryšius su užsienio dailės institucijomis, teikė joms informaciją, profesines konsultacijas ir organizacinę pagalbą – Lietuvos dailei integruojantis į tarptautinį dailės gyvenimą. Todėl 1994 m. San Paulo bienalėje galėjo dalyvauti Šarūnas Sauka ir Gediminas Urbonas, 1995 m. Kvangdžu bienalėje – Mindaugas Navakas, Stambulo bienalėje – Snieguolė Michelkevičiūtė, 1997 m. Stambule buvo eksponuotas Eglės Rakauskaitės kūrinys, 1998 m. bienalėje *Manifesta* Liuksemburge buvo pristatyti Deimanto Narkevičiaus filmai, o 1999 m. SŠMC inicijavo ir organizavo pirmąjį Lietuvos paviljoną Venecijos bienalėje, kuriam žiūrovai pamatė Navako ir Rakauskaitės darbus¹⁹. Centras taip pat organizavo mažas ir didesnes Lietuvos dailės parodas užsienio šalyse, pavyzdžiui, 1995–1996 m. SŠMC metinė paroda *Duona ir druska* buvo eksponuota Edinburgo dailės koledže ir galerijoje „Cornerhouse“ Mančesteryje, 1997 m. Didžiojoje Diuseldorfo dailės parodoje ir „Stazione Marittima“ Trieste vyko Jurėnaitės kuruotos lietuvių dailininkų parodos *Menininkai iš Lietuvos ir Lietuviški dialogai*²⁰. Svarbi SŠMC veiklos kryptis buvo Lietuvos dailininkų ryšių su tarptautiniais kūrybos centrais užmezgimas ir jų kelionių į šias vietas skatinimas, pavyzdžiui, į Šiaurės ir Baltijos šalių dailininkų studijas (programą koordinavo Šiaurės šalių šiuolaikinio meno institutas), į *Akademie*

¹⁶ *Ibid.*, p. 8.

¹⁷ Žr. Sandra Skurvidaitė, „Tarp skulptūros ir objekto – lietuviškai“, in: *Literatūra ir menas*, 1994-01-08, p. 1, 8; Idem, „Donelaičio apologetika Šiuolaikinio meno centre“, in: *Lietuvos rytas / Mūsų malūnas*, 1994-11-18, p. 37; Birutė Pankūnaitė, „Vidutinių“ dirbinių įvairovė“, in: *7 meno dienos*, 1995-10-20, p. 8.

¹⁸ „Pelai ir grūdai“, *op. cit.*, p. 8.

¹⁹ Paviljono komisarė buvo SŠMC dirbusi šių eilučių autorė.

²⁰ *Grosse Kunstausstellung NRW*: Katalog, Düsseldorf: Verein zu veranstaltung von Kunstausstellungen e.v. Düsseldorf, 1995; *Dialoghi lituani / Lithuanian Dialogues*: Catalogue, Trieste: Trieste Contemporanea, 1997.

Schloss Solitude Štutgarte ir kt. Centras koordinavo stažuočių JAV meno institucijose programą „Arts-Link“ ir paramą Lietuvos dailininkams iš Niujorke veikiančio Pollocko-Krasner fondo.

Originali SŠMC tarptautinio bendradarbiavimo sritis – parodų mainai Rytų Europoje. Nuo 1994 m. SŠMC tinklas vykdė specialią regioninio bendradarbiavimo programą SCARP (*Soros Contemporary Art Regional Program*), kurios tikslas buvo intensyvuoti ryšius tarp šalių, kuriose veikė SŠMC. Su šios programos parama 1994 m. Lietuvos šiuolaikinės skulptūros paroda vyko Varšuvoje, o 1995 m. Kaune buvo surengta lenkų šiuolaikinių dailininkų paroda *Transhumacija*, kurioje greta kitų menininkų kūrinių buvo eksponuoti vėliau visame pasaulyje išgarsėjusių Paweł Althamerio, Katarzynos Kozyros ir Arturo Żmijewskio darbai. 1996 m. Vilniuje vyko šiuolaikinės Slovėnijos skulptūros ir Kroatijos fotografijos parodos, o Varšuvoje ir Sankt Peterburge – paroda *Asmeninis laikas. Estijos, Latvijos ir Lietuvos dailė 1945–1995*²¹. 1997 m. Lietuvos dailės ir fotografijos parodų surengta Slovėnijoje, Estijoje ir Latvijoje, 1998 m. – *Dailė iš Estijos, Latvijos ir Lietuvos* Sarajeve, tais pačiais metais Vilniuje vyko daugiausia Rytų Europos kuratorius ir dailės kritikus suvienijusi konferencija „Tarp konformizmo ir non-konformizmo vakar ir šiandien“, 1999 m. Vilniaus žiūrovams buvo pristatyta kazachų šiuolaikinės dailės paroda. SŠMC tarpininkaujant ir remiant, Lietuvos dailininkai dalyvavo ir daugelyje kitų renginių Rytų Europos šalyse.

Tarp minėtų projektų ypač svarbi 10-ojo dešimtmečio Lietuvos dailės savivokai buvo Baltijos šalių dailės paroda *Asmeninis laikas*. Varšuvos Nacionalinės dailės galerijos „Zachęta“ direktorės Andos Rottenberg kartu su Baltijos SŠMC pagrindinėmis

kuratorėmis Sirje Helme, Helena Demakova ir Raminta Jurėnaite sumanyta XX a. antrosios pusės Estijos, Latvijos ir Lietuvos dailės paroda įkūnijo siekį į pusės šimtmečio šių šalių meno istoriją pažvelgti ne skaidančiu (pabrėžiančiu jų sudėtingą politinę istoriją), o nauju – vienijančiu – žvilgsniu. Tuo metu sovietinio laikotarpio paveldas Baltijos šalyse beveik nebuvo tyrinėjamas – trūko istorinės ir psichologinės distancijos, taip pat naujų teorinių instrumentų. Tad šis projektas – didelė paroda ir išsamus tritomis katalogas su naujais dailėtyrininkų straipsniais, pristatančiais kiekvienos šalies dailės raidą XX a. – buvo vienas pirmųjų, atvėrusių kitokią (-ias) moderniosios ir šiuolaikinės dailės istoriją (-as). Paroda apibrėžė specifines novatoriško (į vakarietišką panašaus) meninio mąstymo kryptis, būdingas vėlyvojo modernizmo ir postmodernizmo meto Estijos, Latvijos ir Lietuvos dailei, ir įvardijo žymiausius dailininkus, pavyzdžiui, lietuviškoje parodos dalyje buvo išryškinta ekspresionizmo tradiciją interpretuojanti ir abstrakčioji tapyba bei asambliažo ir objektų sritis. Nors pavadinimui buvo pasirinkta, pasak kuratorių, sovietmečiu ir ankstyvuojū nepriklausomybės laikotarpiu Baltijos šalių dailininkus siejusi „asmeninio laiko“ (nesutampančio nei su oficialaus SSRS dailės gyvenimo, nei su to meto Vakarų šiuolaikinio meno laiku) metafora, projekte atsiskleidė ne Estijos, Latvijos ir Lietuvos dailės panašumas, o itin glaudžių saitų su vietos moderniojo meno tradicijomis nulemti skirtumai. Paroda skatino kritiškai apmąstyti regiono kultūrinio bendrumo ir skirtingumo priežastis ir sovietiniais metais susiformavusią Pabaltijo dailės sampratą. Svarbu ir tai, kad *Asmeninis laikas* pokarinę Estijos, Latvijos ir Lietuvos dailę erdviškai atskyrė nuo 10-ajame dešimtmetyje stiprias pozicijas teorijoje, institucijose ir rinkoje užėmusio sovietinės nonkonformistinės dailės diskurso²², kuris, viena

²¹ *Personal Time. Art of Estonia, Latvia and Lithuania 1945–1996*: Catalogue, Warszawa: The Zachęta Gallery of Contemporary Art, 1996. Šios parodos lietuviškos dailės kuratorė buvo Raminta Jurėnaitė, eksponuoti septyniolikos (įvairių kartų) Lietuvos dailininkų kūriniai.

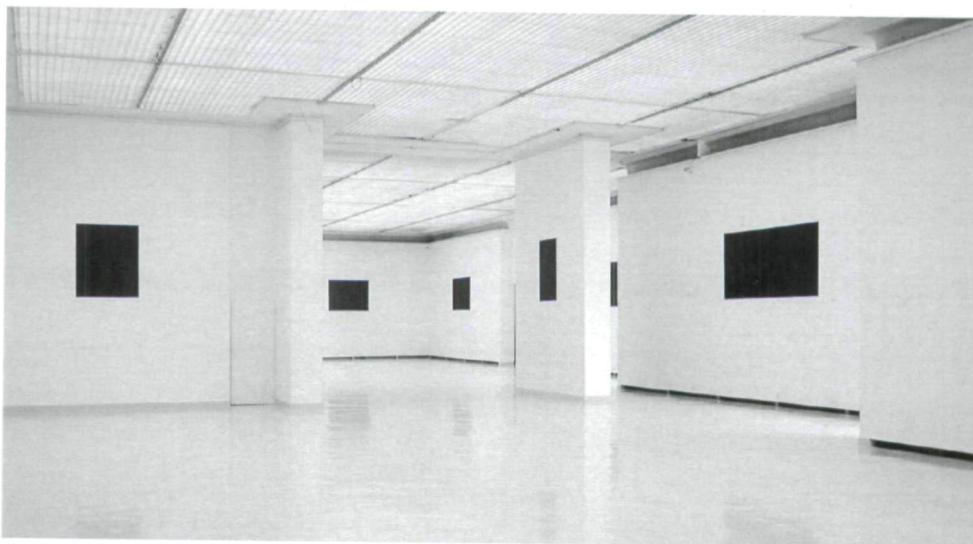
²² Įtvirtinant sovietinės nonkonformistinės dailės ir Baltijos šalių nonkonformistinės kūrybos sampratą didelę įtaką turėjo Nortono ir Nancy Dodge'ų kolekcijos

1. Mindaugo Navako *Dvi didžiosios nesavarankiškos* parodoje *Asmeninis laikas. Estijos, Latvijos ir Lietuvos dailė 1945–1995*, Varšuva, 1996, nuotrauka iš NDG archyvo, fotografas Kęstutis Stoškus

Mindaugas Navakas' *Two Great Dependants* in the exhibition *Personal Time. Art of Estonia, Latvia and Lithuania 1945–1995*, Warsaw, 1996

2. Ulricho Rückriemo instaliacija Šiuolaikinio meno centre, 2000, nuotrauka iš ŠMC archyvo

Ulrich Rückriem, installation in the Contemporary Art Center, 2000

vertus, išskyrė su oficialiąja SSRS ideologija nesutapusios Baltijos dailininkų kūrybos telkinį, kita vertus, tvirtai „pririšo“ šiuos dailininkus ir jų darbus (tik) prie sovietinio socialinio politinio ir kultūrinio konteksto. Dviejose svarbiausiose Varšuvos šiuolaikinio meno institucijose (galerijoje „Zachęta“ ir Šiuolaikinio meno centre Ujazdówo pilyje), o vėliau Sankt Peterburge eksponuota paroda atvėrė XX a. antrosios pusės Baltijos šalių dailę platesniam Rytų Europos ir apskritai besikeičiančios Europos kontekstui.

10-ajame dešimtmetyje apie tarptautinius Lietuvos, kaip ir kitų Rytų Europos šalių, dailės ryšius dažniausiai kalbėta integracine prisijungimo retorika, kuri atsispindi skatinimuose „pristatyti“, „užpildyti spragą“, „sujungti tiltu“ Rytus ir Vakarus²³. Tai specifinis Lietuvos šiuolaikinės dailės funkcionavimo atvirame tarptautiniame dailės lauke – „dialektiškos normalizacijos“²⁴ – etapas, kuris laipsniškai perėjo į „normalios“ tarptautinės konkurencijos būklę.

IŠ UŽSIENIO

Ryšiai, susieję atsinaujinantį Lietuvos dailės gyvenimą su tarptautine meno scena, be abejo, nebuvo vienakrypčiai – tik „iš vidaus į išorę“. Iš užsienio atvežamos šiuolaikinės dailės parodos taip pat

populiarinimas. Žr.: *Nonconformist Art: The Soviet Experience 1956–1986*, ed. Alla Rosenfeld & Norton T. Dodge, London: Thames & Hudson, 1995; *Art of the Baltics: The Struggle for Freedom of Artistic Expression under the Soviets, 1945–1991*, ed. Alla Rosenfeld, New Jersey: Rutgers University Press, 2001.

²³ Mária Hlavajová, „Towards the Normal: Negotiating the „Former East“, in: *The Manifesta Decade. Debates on Contemporary Art Exhibitions and Biennials in Post-Wall Europe*, ed. Barbara Vandenlinden and Elena Filipovic, Cambridge, MA: The MIT Press, 2005, p. 153.

²⁴ Bojana Pejić, „The Dialectics of Normality“, in: *After the Wall*, op. cit., p. 16–28.

spartino Lietuvos kultūros internacionalizaciją, į šį procesą įtraukė ne tik dailininkus, bet ir žiūrovus. Pasak dailės kritiko Alfonso Andriuškevičiaus, galime neabejoti, „kokią dozę „vitaminų“ turėjo gauti mūsiškis šiuolaikinis menas iš šitų parodų“²⁵.

Ir 10-ajame dešimtmetyje, ir vėliau užsienio dailės parodos Lietuvoje vyko nuolat. Kokiais kekliais jos čia atkeliavo? Kaip ir kokios institucijos bendradarbiavo jas rengdamos? Kokia buvo šių projektų recepcija? Dailės įvykių kronika²⁶ rodo, kad, priešingai nei anuomet paplitusi populistinė nuomonė, jog Lietuvą „užplūdo komercinio Vakarų meno banga“, XX a. užsienio dailė daugiausia buvo pristatoma dviejose institucijose: ŠMC ir Kauno Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejuje (toliau – ČDM). Vilniaus ir Kauno galerijose (Lietuvos dailininkų sąjungos valdomose ir privačiose) ir kitų Lietuvos miestų – Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio – ekspozicijų salėse užsienio dailininkų darbus žiūrovai matė retai.

Svarbu ne tai, kiek apskritai 10-ajame dešimtmetyje Lietuvoje įvyko tokių parodų, bet tai, kaip jos paveikė jas rengusių institucijų veiklos kryptis. Štai ŠMC nuo 1993 m. kasmet buvo suorganizuojama 6–10 užsienio dailės parodų. Dešimtmečio pradžioje jų buvo bent dvigubai mažiau nei lietuviškų (1993 m. vyko 9 užsienio ir net 23 lietuvių dailininkų kūrinių parodos), o vėliau pusiausybra pasikeitė – 2002 m. ŠMC įgyvendino septynis užsienio dailės, penkis lietuvių ir tris tarptautinius

²⁵ Alfonsas Andriuškevičius, „Lietuvių dailė per dešimt metų“, in: *Lietuvių dailė: 1996–2005*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, p. 15.

²⁶ Dailės gyvenimo įvykius registravo 1997 m. atgaivintas Lietuvos dailininkų sąjungos leidžiamas žurnalas *Dailė* ir atskiros institucijos, žr.: „Šiuolaikinio meno parodos 1992–1999“, in: *Lietuvos dailė 1989–1999: dešimt metų*, Vilnius: Šiuolaikinio meno centras, 1999, p. 30–35; Osvaldas Daugelis, „Aštuoni dešimtmečiai didžiojo kūrėjo palikimo sargyboje“, in: *Muziejininkystės biuletenis*, 2001, Nr. 5–6, p. 45–47, 49.

(sujungusius Lietuvos ir užsienio šalių dailininkus) projektus. ČDM ir jo padaliniuose (Kauno paveikslų galerijoje ir dažniausiai atvežtines parodas eksponavusioje Mykolo Žilinsko dailės galerijoje) 10-ojo dešimtmečio pabaigoje užsienio dailininkų kūryba rodyta net dažniau nei ŠMC: vyko 10–14 renginių per metus. Tačiau Kaune kasmet rengta ir daugiau lietuvių autorių, pirmiausia kauniečių, parodų: 1997 m. jų buvo net 30, o 2002 m. – 21-a²⁷. Tiesa, šiame muziejuje buvo eksponuojamas ne tik šiuolaikinis menas, bet ir dailės paveldas, nors pravartu prisiminti, kad ir ŠMC dešimtmečio pradžioje ir viduryje buvo galima pamatyti muziejinio pobūdžio parodų, pavyzdžiui, 1993 m. – *70 metų parodai „Nowa sztuka“ Vilniuje*, 1996 m. – *200 metų Vilniaus meno mokyklai*, 1997 m. – *Tylusis modernizmas Lietuvoje ir Lenkijos dailė 1945–1996*, 1999 m. – *80/90 Oslo šiuolaikinio meno muziejaus kolekcija* ir kt.

Pagal organizavimo būdą galima skirti tris 10-ajame dešimtmetyje Lietuvoje rodytų užsienio dailės parodų tipus. Pirmasis – tai kilnojamos parodos, kurias dažniausiai inicijavo (kuravo, organizavo ir finansavo) įvairių šalių kultūros ir užsienio ryšių institutai arba stambios dailės institucijos (muziejai, galerijos). Tarp tokių profesionalų parengtų projektų su išsamiais iliustruotais katalogais ŠMC išsiskyrė XX a. dailės korifėjų Georgo Baselitzo (1995) ir Maxo Ernsto (1998) grafikos parodos bei didžiulio susidomėjimo sulaukusios ekspozicijos *Fluxus Vokietijoje* (pristatyta 1996 m. su iš JAV atvykusia paroda *Jurgis Mačiūnas. Fluxus menas-pokštas* iš Gilberto ir Lilos Silvermanų kolekcijos) ir *Scenos akis: Vokietijos teatras ir dailė* (1998), o ČDM – Josepho Beuyso piešinių, Sigmaro Polke tapybos ant popieriaus parodos (1997), Güntherio Ueckerio

²⁷ Pateiktų skaičių nedera vertinti kaip šių institucijų parodų politikos atspindžio. Būtina prisiminti, kad užsienio dailės parodas finansavo jas organizuojančios užsienio valstybės, o paramos Lietuvos dailės parodomis organizuoti tuo metu stigo (pavyzdžiui, Kultūros ir sporto rėmimo fondas buvo įkurtas tik 1998 m.).

projektas *Kankinamas žmogus* (2001) ir kt. Šias ir nemažai kitų parodų sukomplektavo ir Lietuvos dailės institucijoms pasiūlė Vokietijos užsienio ryšių institutas ir Vilniaus Goethe's institutas. Britų taryba į ŠMC atvežė garsių šiuolaikinių anglų skulptorių Anthony Gormley (1995), Tony Craggo (1998) kūrinius, daug diskusijų sukėlusią britų jaunųjų menininkų parodą *Kintamos dimensijos* (1999), Prancūzijos meno mainų asociacija – Mano Ray darbus (1995), projektą *Vaizdai, objektai, scenos. Prancūzijos dailės aspektai nuo 1978* (1997), Amerikos centras – Andy Warholo kūrinius (2000), Vilniaus „Arkos“ galerijoje ir ČDM 2000 m. buvo eksponuota Italų kultūros instituto organizuota futuristo Carlo Carrà piešinių ir tapybos paroda ir t. t. Vienu gausiausiai lankomų renginių ŠMC tapo 2000 m. iš Stokholmo Moderniojo meno muziejaus atkeliavusi pasaulio fotografijos retrospektyva *Geidžianti akis*, o Žilinsko dailės galerijoje tais pačiais metais – žymaus amerikiečių fotografo Andresio Serrano paroda *Laikas ir blogis*.

Antrasis užsienio dailės parodų tipas – tai projektai, atsiradę tiesiogiai bendradarbiaujant Lietuvos ir užsienio dailės institucijoms, dažnai keičiantis ekspozicijomis ir menininkais. Tokių projektų padaugėjo 10-ojo dešimtmečio antrojoje pusėje, lietuvių organizatoriams įgijus daugiau užsienio partnerių ir dailės vadybos patirties. Vieni ankstyviausių buvo 1994 ir 1995 m. ŠMC vykę Norvegijos jaunųjų dailininkų ir šiuolaikinių olandų menininkų (*Naujas balansas*) projektai, surengti su Norvegijos jaunųjų menininkų sąjunga ir fondu „Art World“ Amsterdame. Vėliau ŠMC vyko ir daugiau tokių parodų: Vengrijos (1996), Islandijos (1997), Rusijos (2002) šiuolaikinės dailės pristatymai ir kt. Visas jas lydėjo lietuvių dailininkų kūrinių ekspozicijos šiose šalyse²⁸.

²⁸ *Three Agendas. Lithuanian Art: Catalogue*, ed. Kęstutis Kuizinas, Vilnius: Contemporary Art Center, 1995 (parodoje Budapešte dalyvavo grupė „Post Ars“, Gediminas Urbonas ir Kazys Varnelis); *Footnotes. Contemporary*

ČDM 1997 m. buvo eksponuota dailininkės Evos Marijos Schoofs-Kentner surinkta ir vėliau muziejui padovanota kolekcija *Šiuolaikinė vokiečių dailė: darbai ant popieriaus*, prieš tai rodyta Vupertalio Von der Heydto muziejuje. Nemažą užsienio dailės parodų programos dalį nuo 1998 m. Kauno muziejus įgyvendino su Norvegijos kultūrinių mainų fondu „3,14“. Ši organizacija pristatė žiūrovams ne tik įvairius norvegų meno aspektus (taip pat šiuolaikinę Kauno menininkų kūrybą savo šalyje – parodą *Lūžio karta*²⁹ Bergene 1998 m.), bet ir Vengrijos konstruktyvistinę dailę (2001), Kroatijos grafiką (2002) ir kt. Tarp kitų ČDM partnerių – Tartu dailės muziejus, su kuriuo bendradarbiaujant buvo surengtos Eduardo Wiiralto grafikos (1998) ir žymaus šių dienų estų menininko Leonhardo Lapino (2002) kūrinių parodos.

Trečiasis parodų tipas – tai Lietuvos dailės institucijų inicijuoti kitų šalių menininkų projektai. Atkakliausiai šiuo keliu ėjo ŠMC – 10-ojo dešimtmečio pabaigoje tokios parodos buvo strategiškai svarbi šios institucijos programos dalis. ŠMC siekė Lietuvos dailininkų bendruomenei, žiūrovams parodyti žymiausius tuo metu įvairiuose tarptautiniuose projektuose sužibėjusius autorius ir jų kūrinius. Atvykę į Vilnių, dailininkai pritaikė savo darbus ŠMC erdvei ir vietos kontekstui. Tokio institucijos ir kūrėjo bendradarbiavimo pavyzdys – žymaus vokiečių dailininko Ulricho Rückriemo projektas (2000). Vietoj kilnojamos parodos (kurią parengė ir siūlė parodyti Vilniuje Vokietijos užsienio ryšių

Art from Lithuania: Catalogue, Vilnius: Contemporary Art Center, 1997 (parodoje Reikjavike dalyvavo Kęstutis Andrašiūnas, Žilvinas Kempinas, Deimantas Narkevičius, Audrius Novickas, Eglė Rakauskaitė, Gintautas Trimakas, Ričardas Vaitekūnas).

²⁹ Parodoje eksponuoti Aušros Andziulytės, Elenos Balsokaitės-Brazdžiūnienės, Aušros Barzdukaitės-Vaitkūnienės, Arvydo Brazdžiūno-Dusės, Kęstučio Grigaliūno, Rimvido Jankausko-Kampo, Eimučio Markūno, Antano Obcarsko, Arūno Vaitekūno kūriniai.

institutas) dailininkas įgyvendino originalų, konkrečių fizinių ŠMC pastato parametrų įkvėptą kūrinių. Dvi parodų sales jis sujungė matematiškai apskaičiuotu – ¼ kiekvienos sienos ploto – grafito spalvos stačiakampio motyvu ir sukūrė kontekstualią minimalistinę intervenciją į institucijos erdvę. Tarp šio tipo renginių ŠMC taip pat minėtinos Hanso Hamido Rasmusseno ir Knuto Åsdamo (Norvegija), Fanni Niemi-Junkolos (Suomija), Luisos Lambri (Italija), Elke Krystufek (Austrija), João Penalvos (Portugalija), Pierre'o Bismutho ir Jonathano Monko (Prancūzija ir Didžioji Britanija), Aernouto Miko (Olandija), Josefo Dabernigo (Austrija), Emmanuelle Antille (Šveicarija), Tommi Grönlundo ir Petteri Nisuneno (Suomija) parodos³⁰.

ČDM užsienio dailės projektus taip pat integravo į Kauno meninio gyvenimo kontekstą. Svarbi šios institucijos tarptautinės programos dalis – nuo 10-ojo dešimtmečio pabaigos vykdytas su „Fluxus“ judėjimu (ir Jurgiu Mačiūnu) susijusių dailininkų kūrinių pristatymas: čia buvo eksponuoti japonų menininkų Ay-O (2001), Takako Saito (2002) darbai.

Informacijos, dailės kritikos straipsnių apie 10-ajame dešimtmetyje Lietuvoje surengtas užsienio dailės parodas nestigo dienraščių kultūros skiltyse, meno savaitraščiuose ir kultūros žurnaluose. Du dailės gyvenimo įvykius nuolat apžvelgę žurnalai – *Dailė* ir *Kultūros barai* – net įsteigė teminius skyrius „Vienas pasaulis“ ir „Iš pasaulio į pasaulį“, kuriuose pateikdavo svarstymus apie lietuvių meno judėjimą į užsienį, tarptautinius meno įvykius ir užsieniečių pasirodymus Lietuvoje. Tiesa, gilesnės jų analizės, subjektyvios refleksijos ir vertinimo stigo.

To meto lietuvių dailės kritikos santykį su užsienio dailės parodomis iliustruoja dvi citatos iš 1997 ir 1999 m. spausdintų straipsnių:

³⁰ ŠMC kuratorių išvalgumą, tarptautinio šiuolaikinio meno procesų išmanymą patvirtina tai, kad beveik visi minėti menininkai netrukus buvo pristatyti Venecijos bienalėse: nacionaliniuose paviljonuose ar tarptautinėse bienalės parodose.

[...] tam tikras nepasitikėjimas „eksportuojamomis“ ekspozicijomis, užplūstantis iškart po pirmųjų optimistinių susidūrimų, paprastai atspindi ne publikos priešišumą, kiek subjektyvios refleksijos ir aktyvesnės polemikos poreikį.³¹

[...] tai, kad pas mus vyksta įvairių šalių dabar aktualaus, išties „šiuolaikinio“ meno parodos, mums gana nauja. [...] Būdami naujokų vaidmenyje, esame gana jautrūs ir įtarūs: mes tarsi ir įsiliejame į visuotinę meno cirkuliaciją, tarsi esame kažką matę, buvome kažkur išvažiavę, šį tą žinome iš žurnalų ir įgyjame pasitikėjimo, net pasididžiavimo savimi. Atsargiai stebime keliaujančias parodas, kurios nemezga unikalinių kontaktų su mūsų erdve. Priekabiai tikriname „kanonizuotų“ autorių ekspozicijas.³²

Daugelis kilnojamų ir tarpinstitucinių mainų tikslais sudarytų parodų buvo ne analitinio pobūdžio projektai, jos atliko reprezentacinę ir šviečiamąją funkciją. Šio tipo ekspozicijos paprastai komplektuojamos iš lengviau transportuojamų, tačiau paties dailininko kūryboje periferinę vietą užimančių kūrinių: grafikos, piešinių, projektų fotografijų, videofilmų. Taip pristatoma ir iš vienos vietos į kitą perkeliama vieno ar kito dailininko kūryba arba dailės reiškiniai tampa tarsi vietos ir laiko koordinacinių neturinčiais fenomenais. Tokios parodos supažindina su moderniosios ir šiuolaikinės dailės istorijos ištraukomis. Jų ir žiūrovų bei dailės profesionalų santykis vyksta pagal iš anksto numatytą scenarijų, įtvirtintą kataloge, kituose informacijos šaltiniuose ir edukacinėse programose.

Nenuostabu, kad apžvelgdama keliaujančias parodas dailės kritika dažniausiai rėmėsi šia organizatorių pateikta informacija ir mėgo interviu (su menininku ar kuratoriumi) žanrą. Kiek plačiau nagrinėti

geografiškai arčiau esančių šalių (pavyzdžiui, Lenkijos, Rusijos) dailės renginiai. Juos recenzuojant buvo ne tik tikslinamos žinios apie pristatomą kūrėją ar dailės kryptį, bet ir drąsiau interpretuojami kūriniai. Didesnio kritikų susidomėjimo, originalesnių įžvalgų sulaukė specialūs užsienio dailininkų projektai ir tarptautinės parodos, kuriose dalyvavo ir lietuvių menininkai. Įdomu, kad, aptariant ŠMC vykusias parodas, pats ŠMC neretai tapdavo jų vertinimo kontekstu – buvo lyginamos tuo metu ir anksčiau šioje institucijoje vykusios parodos³³. ŠMC sukurta mikrosцена tarsi simuliuo dar menkai pažįstamą tarptautinę makrosценą, tapo jos pakaitu.

Užsienio dailės parodų recepcija 10-ojo dešimtmečio Lietuvos dailės kritikoje, viena vertus, liudijo vietos teorinio dailės diskurso atotrūkį nuo Vakarų dailės aktualijų, kita vertus, atspindėjo augantį dailės lauko poreikį ne tik susipažinti su ilgą laiką „už sienos“ buvusiomis vertybėmis ir idėjomis (net jų fragmentais), bet ir „įvietinti“ jas – mėginti išvelgti tiesiogines analogijas arba apmąstyti sudėtingesnę netiesioginę sąveiką. Akivaizdu ir tai, kad aptariamam metu tebebuvo formuojama pagrindinių Lietuvos dailės institucijų tarptautinių programų politika. Tik dešimtmečio antroje pusėje išryškėjo perspektyvi strategija kontekstualizuoti užsienio dailę vietos kontekste, ryškinti Lietuvos meno ir kultūros savivokai reikšmingas nuorodas.

XX a. 10-ąjį dešimtmetį įsitvirtino naujas Lietuvos dailės tarptautinių ryšių tinklas. Šios veiklos pirmųjų strategijoje vienas svarbiausių aspektų buvo pažintinis: ir susipažinimas su tarptautine šiuolaikinio meno terpe, ir jos supažindinimas su svarbiausiais Lietuvos meno reiškinių. Palapsniui formavosi atviros kultūros pajauta, kuri nulėmė

³¹ Skaidra Trilupaitytė, „Lenkų dailė ir įsivaizduojamos laisvės ribos“, in: *Kultūros barai*, 1997, Nr. 5, p. 51.

³² „Reputacijos matavimai. Su britų meno parodos „Kintamos dimensijos“ kuratore Ann Gallagher kalbasi Birutė Pankūnaitė“, in: *Kultūros barai*, 1999, Nr. 6, p. 38.

³³ Pavyzdžiui, Austėja Čepauskaitė, „Futuristinės vizijos. Olandų menininko Aernouto Miko videoinstaliacijos ŠMC“, in: *7 meno dienos*, [interaktyvus], 2003-12-13, [žiūrėta 2010-09-20], http://www.culture.lt/7md/?leid_id=547&st_id=687&txt=Aust%C4%97ja+%C4%8Cepauskait%C4%97.

dailės raidos kryptį, jos funkcionavimo būdus ir naują hierarchiją dailės lauke. Kuriant tarptautinį tinklą iš pradžių nuosekliai dalyvavo tik kelios valstybinės dailės institucijos (ŠMC, ČDM) ir laikinai Lietuvoje veikęs privačiai finansuojamas fondas – SŠMC, kuris ilgainiui taip pat integravosi į valstybės instituciją³⁴. Užsienio ryšiai neabejotinai padidino jų simbolinį kapitalą vietos ir tarptautiniame kontekste – šios institucijos ilgą laiką išsaugojo išskirtinį autoritetą ir galią. Tai patvirtina faktas, kad SŠMC (vėliau – Šiuolaikinės dailės informacijos centras) ir ŠMC paskutinį dešimtmetį net po du kartus rengė Lietuvos paviljonus tarptautinėse Venecijos bienalėse³⁵. Vėliau į tarptautinių projektų organizavimą įsijungė daug daugiau agentų: valstybinių, nevyriausybinių ir privačių organizacijų bei pavienių individų, be to, ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje.

Gauta 2010-04-06

³⁴ Tarptautinius ryšius aktyviai, tačiau trumpai (1993–1997) plėtojo menininkų savivaldos erdvė „Jutempus“, pavienių projektų surengta Lietuvos dailininkų sąjungos galerijoje „Arka“, Vilniuje, ir kt.

³⁵ SŠMC (vėliau – Šiuolaikinės dailės informacijos centras) – 1999 ir 2005 m., ŠMC – 2001 ir 2007 metais. Šiuolaikinės dailės informacijos centro organizuotas paviljonas, kuriame buvo eksponuoti Jono Meko kūriniai (2005), ir ŠMC pristatytas Nomedos ir Gedimino Urbonų paviljonas (2007) buvo specialiai paminėti Venecijos bienalės komisijos.

SANTRUMPOS

- ČDM – Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės
muziejus
SŠMC – Soroso šiuolaikinio meno centras
ŠMC – Vilniaus šiuolaikinio meno centras

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- 100 šiuolaikinių Lietuvos dailininkų, sud. Raminta Jurėnaitė, Vilnius: R. Paknio leidykla, 2000.
- After the Wall. Art and Culture in Post-Communist Europe*: Catalogue, ed. David Elliott and Bojana Pejić, Stockholm: Moderna Museet, 1999.
- Andriuškevičius Alfonsas, *Lietuvių dailė: 1996–2005*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006.
- Andriuškevičius Alfonsas, „Lietuvių dailė per dešimt metų“, in: *Lietuvių dailė: 1996–2005*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006.
- Art of the Baltics: The Struggle for Freedom of Artistic Expression under the Soviets, 1945–1991*, ed. Alla Rosenfeld, New Jersey: Rutgers University Press, 2001.
- Daugelis Osvaldas, „Aštuoni dešimtmečiai didžiojo kūrejo palikimo sargyboje“, in: *Muziejininkystės biuletenis*, 2001, Nr. 5–6, p. 45–47, 49.
- Daugiakalbiai peizažai / Multilingual Landscapes*: Parodos katalogas, sud. Raminta Jurėnaitė, Vilnius: Soroso šiuolaikinio meno centras, 1996.
- Dėl grožio / For Beauty*: Parodos katalogas, sud. Raimundas Malašauskas ir Sandra Skurvidaitė, Vilnius: Soroso šiuolaikinio meno centras, 1995.
- Dialoghi lituani / Lithuanian Dialogues*: Catalogue, Trieste: Trieste Contemporanea, 1997.
- Duona ir druska / Bread and Salt*: Parodos katalogas, sud. Raminta Jurėnaitė, Vilnius: Soroso šiuolaikinio meno centras, 1994.
- Europa, Europa: Das Jahrhundert der Avantgarde in Mittel- und Osteuropa / The Century of the Avantgarde in Central and Eastern Europe*: Katalog, Herausgeber Ryszard Stanislawski und Christoph Brockhaus, Bonn: Bonn, Kunst- u. Ausstellungshalle der BRD, 1994.
- Footnotes. Contemporary Art from Lithuania*: Catalogue, Vilnius: Contemporary Art Center, 1997.
- Grosse Kunstausstellung NRW*: Katalog, Düsseldorf: Verein zu veranstaltung von Kunstausstellungen e.v. Düsseldorf, 1995.
- Hlavajová Mária, „Towards the Normal: Negotiating the „Former East“, in: *The Manifesta Decade. Debates on Contemporary Art Exhibitions and Biennials in Post-Wall Europe*, ed. Barbara Vandenlinden and Elena Filipovic, Cambridge, MA: The MIT Press, 2005.
- Kasdienybės kalba / Mundane Language*: Parodos katalogas, sud. Algis Lankelis, Vilnius: Soroso šiuolaikinio meno centras, 1995.
- Lietuvos dailė 1989–1999: 10 metų*: Parodos katalogas, sud. Kęstutis Kuizinas, Vilnius: Šiuolaikinio meno centras, 1999.
- Lubytė Elona, *Permainų svoris. Dailės vadyba Lietuvoje 1988–2006*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008.
- Nonconformist Art: The Soviet Experience 1956–1986*, ed. Alla Rosenfeld & Norton T. Dodge, London: Thames & Hudson, 1995.

- Pankūnaitė Birutė, „Vidutinių“ dirbinių įvairovė“, in: *7 meno dienos*, 1995-10-20, p. 8.
- „Pelai ir grūdai“, in: *7 meno dienos*, 1997-02-14, p. 7–9.
- Personal Time. Art of Estonia, Latvia and Lithuania 1945–1996: Catalogue*, Warszawa: The Zachęta Gallery of Contemporary Art, 1996.
- „Reputacijos matavimai. Su britų meno parodos „Kintamos dimensijos“ kuratore Ann Gallagher kalbasi Birutė Pankūnaitė“, in: *Kultūros barai*, 1999, Nr. 6, p. 38.
- Skurvidaitė Sandra, „Donelaičio apologetika Šiuolaikinio meno centre“, in: *Lietuvos rytas / Mūzų malūnas*, 1994-11-18, p. 37.
- Skurvidaitė Sandra, „Tarp skulptūros ir objekto – lietuviškai“, in: *Literatūra ir menas*, 1994-01-08, p. 1, 8.
- Soros Foundations / Soros Centers for Contemporary Arts Network: Procedures Manual*, 1993, p. 8, Nacionalinės dailės galerijos Informacijos centro archyvas.
- Sutemos / Twilight: Parodos katalogas*, sud. Kęstutis Kuizinas, Deimantas Narkevičius, Evaldas Stankevičius, Tracey Warr, Vilnius: Soroso šiuolaikinio meno centras, 1998.
- „Šiuolaikinio meno parodos 1992–1999“, in: *Lietuvos dailė 1989–1999: dešimt metų*, Vilnius: Šiuolaikinio meno centras, 1999, p. 30–35.
- Tarp skulptūros ir objekto – lietuviškai / Between Sculpture and Object in Lithuanian: Parodos katalogas*, sud. Raminta Jurėnaitė, Vilnius: Soroso šiuolaikinio meno centras, 1993.
- The Manifesta Decade. Debates on Contemporary Art Exhibitions and Biennials in Post-Wall Europe*, ed. Barbara Vandenlinden and Elena Filipovic, Cambridge, MA: The MIT Press, 2005.
- Three Agendas. Lithuanian Art: Catalogue*, ed. Kęstutis Kuizinas, Vilnius: Contemporary Art Center, 1995.
- Trilupaitytė Skaidra, „Lenkų dailė ir įsivaizduojamos laisvės ribos“, in: *Kultūros barai*, 1997, Nr. 5, p. 51.

THE SPEEDWAYS OF LATE 20TH CENTURY LITHUANIAN CONTEMPORARY ART

Lolita Jablonskienė

KEYWORDS: contemporary art, exhibition, art management, Soros Center for Contemporary Art, Contemporary Art Centre, Mikalojus Konstantinas Čiurlionis National Art Museum.

SUMMARY

During the last decade of the 20th century, Lithuanian art gradually became part of new geocultural contexts. One of them was that of Eastern Europe. This integration was effectively facilitated by the network of Open Society Fund branches and contemporary art centres established by George Soros. The Lithuanian Soros Centre for Contemporary Art (SCCA, active in 1993–1999) disbursed grants to Lithuanian artists and art institutions, documented the work of the most renowned artists, organised annual exhibitions of contemporary art and made a significant contribution to the development of international relations: it sought to help local artists join international collaboration networks, promoted their work abroad, and encouraged them to take part in international projects.

The local attitudes toward the activity of the SCCA reflected the general tension in Lithuanian art at that time which had been catalysed by the decay of the value system that had taken shape in the Soviet times and the formation of a new symbolic hierarchy.

Contemporary art exhibitions brought to Lithuania from abroad also had a hand in accelerating the inter-

nationalisation of Lithuanian culture. According to the method of organisation employed, it is possible to break the foreign art exhibitions that were presented in Lithuania during that period into three types. The first are the travelling exhibitions that were initiated and funded by various foreign cultural and international institutes. The second type is composed of projects conceived as a result of direct collaboration between Lithuanian and foreign art institutions, often involving the exchange of exhibitions and artists. The third type, which is essentially an indicator of the maturity of the reformed Lithuanian art institutions, are those projects which presented artists from other countries and were initiated by these institutions themselves.

The international programmes policy of the main Lithuanian art institutions was still under development in the 1990s. It was only in the second half of the decade that a prospective strategy for contextualising foreign art within the local situation, which would highlight those references useful for the self-consciousness of Lithuanian art and culture, took shape.

The reception of foreign art exhibitions in Lithuanian art criticism of the period simultaneously reflected the gap that existed between local theoretical discourse and the current issues of Western art, and the local artistic community's growing need to not only become acquainted with those cultural values that had been out of reach for a long time, but also its need to internalise and localise those values.